

ROSTLINY KOLEM NÁS – PLEČKA

Obráz Jakuba Schikanedera, uchovávaný v Národní galerii v Praze a pocházející z roku 1887, je nazvaný prostým názvem Plečka. Literatura ho řadí k tématům krajinářským, jistě bychom současně mohli říci, že námět je rolnický či zemědělský, protože v tomto případě jde zřetelně o krajinu zemědělskou, obdělávanou lidskýma rukama.

Na obraze vidíme sehnutou ženu na poli. Je oblečena v sukni a krátkém kabátku, vlasy má kryty šátkem. Sklání se hluboce k mladých rostlinám v řádku před ní. Kromě ženy je krajina zalidněna dalšími postavami. Vpravo stojí u vozu s dobytčím, nejspíše volským, potahem muž s rukama kolem úst, snad na ženu něco volá, vlevo, již dále za ní, odchází z pole dvě ženské postavy. Potemnělá obloha věští blížící se déšť.

Podíváme-li se bedlivěji na to, co žena pleje, zjistíme, že jde o širokořádkovou plodinu. Nakolik to lze z obrazu odhadnout, jde podle vzdálenosti řádků i podle tvaru listů s největší pravděpodobností o řepu. Ta se v našich zemích v minulosti hojně pěstovala, ať již jako řepa krmná, určená zejména pro hospodářská zvířata, tak řepa cukrová na zpracování v cukrovarech a výrobu cukru. Žena, jak naznačuje název obrazu, vytrhává plevel, pleje. Ale také asi rostliny současně jednotí, odstraňuje nadbytečné, ty, které byly nasety a vzešly hustěji, než je třeba. Porost se zdá poměrně čistý, plevel je málo, půda v meziřadí je prakticky čistá. Jak ukazuje košík stojící za ženou, sbírá pravděpodobně vytrhané rostliny řepy do něj, možná poslouží posléze jako krmivo zvířatům. Plocha půdy kolem řádku, kterému se žena věnuje, má odlišnou, světlejší barvu oproti zbylému poli, je právě čerstvě okopán. Na obraze vidíme pouze ženinu pravou ruku, levá je skryta za jejím tělem. Na obraze postrádáme motyku, nezbytnou pomůcku, kterou při pletí a okopávání potřebujeme, a bez níž je podle druhu plevelu i vlhkosti půdy tato práce sotva možná. Motyka je tak snad skryta právě za tělem ženy, snad leží někde poblíže, ale mimo obraz...

Jakub Schikaneder, malíř smutné až truchlivé nálady, jehož obrazy s tlumeným šerosvitným světlem působí často skoro tísnivým dojmem, zde zachytil typickou polní práci, kterou dělali lidé na vesnici nejen v devatenáctém, ale ještě dlouho i ve dvacátém století, totiž pletí a jednoceň. To bylo před zavedením herbicidní ochrany a mechanizace běžným a nutným polním úkonem. Zpravidla vykonávaly tuto práci ženy. Samotné slovo plečka může znamenat v češtině plející ženu, ale stejně tak nářadí sloužící k pletí, protože známe ruční i potažní plečky, tedy plečky vedené člověkem či tažené za koněm ne-

bo traktorem. V nespisovné mluvě je znám i další význam tohoto slova, a to plečka jako označení pro starší ojetý

a opotřebovaný automobil, místně, dokonce ve složeném tvaru herceplečka s tímž významem.

Obraz Plečka můžeme obdivovat jako umělecké dílo a současně i významné poučení o historicky pěstovaných druzích kulturních rostlin, způsobu jejich obdělávání ruční silou, postavení a práci žen ve společnosti, oživení dřívější kulturní krajiny lidmi, v ní pracujícími a další.

(pd)

Plečka J. Schikanedera je uměleckým dílem a současně i historickým dokumentem o rolnické práci v devatenáctém století.

Šestnáctiletá kytička klasů

Letos na podzim nám pan Radomil Hradil věnoval kytičku klasů tří různých pšenic. Tyto obiloviny získal v roce 1998, když pobýval v Německu u paní Marie Thunové, autorky populárního kalendáře Výsevní dny. Vysel je tehdy na Hané, namnožil (viz také obrázek u rozhovoru s R. Hradilem s názvem O králi Ječmínkovi, biodiversitě i kooperaci na zahrádce v Bio z července 1999), a poté věnoval do sbírky Gengelu.

Zde jsme je následně udržovali průběžnými přesevy. Klasy všech třech těchto pšenic jsou velmi nezvyklé, zajímavého vzhledu, stejně tak jsou neobvyklá i jejich jména: Osiris, Megalith a Katarka. Podle informací od paní Thunové, která mimo-

chodem v rámci svých konstelačních výzkumů dělala i pokusy s krajovými hessenskými pšenicemi, pochází Osiris z faraonských pyramid, Megalith byla nalezena v megalitických stavbách a Katarku či Katarskou pšenici pěstovali kataři (skupina heretiků v Porýní). Při botanickém určení, o jaké druhy pšenic jde, tehdy pomohla zástupkyně Výzkumného ústavu rostlinné výroby v Praze Ing. Anna Míchalová. Systematicky zařazeny byly následně: Osiris jako pšenice naduřelá, Megalith jako pšenice špalda Katarka – pšenice dvouzrnka. Klasy pšenic přesetých na Hané v sezóně 1998/1999 byly po sklizni uloženy také v obytné místnosti rodinného domu v Chropyni, tedy v suchu a v dosti ➡

PODZIMNÍ NABÍDKA GENGELU

Na podzim jsme aktualizovali nabídku odrůd Gengelu, o. p. s. Nové internetové stránky gengel.cz umožňují mimo jiné pružněji přizpůsobit nabídku roční době.

Tak jsme k výsevu zpřístupnili některé ozimé obiloviny, kde vedle českých pšenice přesívek a trsnatého valašského žita křibice jsou také v sousedním článku zmíněné pšenice. Poprvé z Gengelu nabízíme ozimé česneky a vlastně doplňujeme patrimoniální, či chcete-li, historické česnekové odrůdy, které pěstují, udržují a veřejnosti nabízejí další gengelští uchovatelé, jak paní A. Hrubá z České Rybné, tak paní E. Šebková a pan S. Stromsnes z Cihelny. Vedle současného rozmachu šlechtění nových odrůd česneku je nezbytné a důležité i uchování česnekového bohatství z minulosti, na kterém vlastně současný komerční sortiment staví.

Nově se objevila odolná broskvoň nazvaná Marta, z Libínského sedla, pocházející z Prachaticka, z nadmořské výšky 850 m, tedy z polohy, kde bychom broskve asi nečekali. Její plody jsou sice menší, ale chutné. Tato odrůda dobře odolává obávané kadeřavosti, která je často metlou šlechtěných velkoplodých odrůd. Zájemci o Martu, z Libínského sedla dostanou pecky, které je nutno tzv. stratifikovat nebo včas vysít ven. Přemrznutí ke svému klíčení vyžadují některé málo známé druhy zeleniny a bylin. Je to například kra-

Kytice pšeničných klasů, která šestnáct let odpočívala ve skříni. Zleva (vše klasy v popředí): klas Katarky, dva klasy Osiris – světlé barvy, dva klasy Megalith (první naplocho) a na kraji opět jeden klas Katarky.

FOTO – P. Dostálek

bilice hlíznatá nebo tromín objímavý, které byly v historii konzumované, ale dnes je zná z pěstování sotva hrstka odborníků nebo sudetský sběr čechřice vonné – viz další příspěvek. Všechny tyto málo známé druhy pocházejí ze zahrady patrimoniálních rostlin Alenor.

V současné době připravujeme v součinnosti s dalšími spolupracujícími uchovateli Gengelu nabídku starých odrůd pro rok 2016, opět bude k nalezení na zmíněných internetových stránkách.

(pd)

Čechřice vonná „Zadní Pancíř“

Čechřice vonná (*Myrrhis odorata*) „Zadní Pancíř“ byla nalezená před šumavskou zříceninou ve zbořené osadě na úpatí Zadního Pancíře blízko Železné Rudy (viz také článek Oživené rostlinné dědictví ze Sudet o sběru pozůstatků kulturních rostlin v Bio č. 12/2012 v pohraničí).

Publikace Květena České republiky (Slavík 1997, Kv. ČR 5,315) nám sděluje, že tento horský druh není tuzemský, ale byl pravděpodobně přivezený v 17. století přistěhovalci z Alp, kteří ho pěstovali hlavně pro povzbuzení laktace dobytka. Je tedy spojený s dějinami obydlení prstenu hor kolem Čech od středověku zvanými hosty německy mluvícími. Celá rostlina produkuje anethol a za čerstva má silné anýzové aroma. Pokusy uplatnit ji jako středoevropskou náhražku anýzu se však ne zcela osvědčily: na rozdíl od anýzu zrání původně silně aromatická semena ztrácejí chuť. Pokud je zkoušíte sušit v létě ještě zelené, aroma se také vypařuje.

Zrající semena čechřice vonné „Zadní Pancíř“.

FOTO – Pascal Kissling

Šestnáctiletá kytička klasů

➤ stálých podmínkách neklísavé teplo. Proto jsme měli s R. Hradilem za to, že by ještě letos mohly líčit. Bohužel se však po zasetí ukázalo, že po šestnácti letech jsou již neklíčivé. Z říjnové výsevu z nich nezšla ani jedna rostlina. I když jde tedy svého druhu o neúspěch, dobře to na druhou stranu ukazuje, jak je důležité udržovat odrůdy v živém pěstování a opakovaném přesévání, ať již na soukromých zahradách nebo ve sbírkách nevládních organizací. Všechny tyto tři starobylé pšenice jsou nyní dostupné v nabídce uchovatelské organizace Gengelu.

(pd)

Kořeny – nejsladší jsou do průměru jednoho centimetru – zachovávají aroma při sušení, ale při rozemletí či drcení do pečiva se vůně v troubě zase částečně vypařuje. Možnosti uchování typického aroma však přesto jsou: lze vyluhovat čerstvé kořeny v alkoholu na anýzový likér, vařit čaj z čerstvých listů anebo upéct mletý sušený kořen ve smetanové nebo tvarohové směsi – je asi třeba tekuté prostředí. Pro tuto klasickou bylinu by byly vítané další pokusy. Její vysoký vytrvalý porost je navíc okrasný jako šaty z jemné krajky – odtud pramení i její slovanské jméno čechřice. Semeno musí pro vyklíčení přejít mrazem, vysévá se tedy řídce už na podzim, na jaře roste rychle.

(pk)

Náš tip – jak naložit s úrodou jablek

Dobrá malá jablíčka nemusí skončit na smetišti. Lze z nich vylisovat mošt nebo je nakrájet na vánoční hvězdičky a následně je usušit. Krájení jablek o vánočních patří k našim starým tradicím. Podle napříč rozkrojeného jablíčka se věštila budoucnost a krásná uvnitř plodu skrytá hvězdička byla příslibem pohody.

Vánoční jablečné hvězdičky

V téměř každé staré české kuchyni lze nalézt malý ruční mlýnek jako lis na ovoce. Točilo se klikou, mlýnek se plnil nakrájeným ovocem a přes sítko vytékala lahodná šťáva. Mlýnek se používal převážně na rybíz a ze získané šťavy se připravovalo výborné domácí víno. Lze také rozkrájet jablíčka na hvězdičky a připravit si vánoční hvězdičkový mošt. Jako životabudič po ránu či pohazení žaludku na dobrou noc.

Jemně nakrájené jablečné hvězdičky lze také šetrně usušit na pečícím plechu nad kamny či na radiátorech. Jablka obsahují přirozené přírodní konzervanty, po usušení do mírně gumové konzistence vydrží v suchu rok i déle. Lze použít i běžnou sušičku na ovoce či houby, ale včas ji vypnout, aby

Vlastnoručně vypěstovaná malá biojablka lze nakrájet na hvězdičky a na starém mlýnku – lisu na ovoce „Made in Czechoslovakia“ – si lze připravit hvězdičkový vánoční mošt.

to nebylo tvrdé a lámavé. Způsobů sušení i krájení je mnoho a každý si může najít ten svůj optimální. Některé staré dobré zapomenuté způsoby sušení by bylo vhodné oživit. Sušená jablka na křížaly bývaly pochoutkou pro děti i doplňkem stravy při velké tělesné námaze. Také snižují hladinu alkoholu v krvi a rychle dodávají tělu vitamíny i energii.

Vlastnoručně vypěstovaná jablka mohou mít mnoho chutí. Ta nejlepší se položí na

Příčně nakrájená malá jablíčka lze konzumovat i s jadérky.

Sušení hvězdičkových křížal je možné na plechu nad kamny, v troubě či na radiátoru. Při dosažení žvýkačkové konzistence lze sušení ukončit. Jablka obsahují přírodní konzervanty a v suchu vydrží až rok, dokud se nesnědí.

vánoční stůl. Ta malá či mírně křivá jablíčka mohou skončit jako štrúdl, povidla, kompot, mošt či křížaly. Malé sušené jablečné vánoční hvězdičky pro dobrou pohodu žaludku, hlavy i těla lze konzumovat celoročně.

Jan Papáček

Na vykrajování a následné sušení jablek existuje mnoho pomůcek, některé staré dobré způsoby jsou již zapomenuty a přivítal bych jejich oživení...

Přikrmovat můžete, půst neškodí

Pokud chcete přikrmovat hmyzožravé lesní ptáky, je nejvhodnější umístit krmítka do lesa už na podzim, aby si na ně ptáci zvykli a v zimě je využívali. Vhodnou alternativou hmyzu jsou pro ně například rozdrčené ovesné vločky, krupice, hrubá mouka zapražená v čerstvém tuku, za mrazu rozdrčený nebo jemně nastrohaný tuk.

Pro zmožravé ptactvo se hodí především tzv. zadina, tedy odpad vznikající při úpravě obilí, který je možno od zemědělců získat většinou zdarma. Pro další druhy ptactva jsou vhodné zejména tukové směsi, které získáme vyškvařením loje a následným smícháním s olejnatými semeny (např. slunečnice) nebo ovesnými vločkami, krupicí, hrubou sojovou moukou, ale i strouhankou (vyvarujte se strouhanky z tukového pečiva, která se rychle kazí a žlukne). Směs pak za tepla plňte do různých nádob vhodných k zavěšení, ze kterých si ptáci postupně zespodu uzobávají. Kromě tukových směsí lze zejména pro sýkory zavěšovat kousky syrového loje či sádla.

(r)

Semínka, zprávy i dotazníky

Po sezóně nám opět přicházejí do Gengelu namnožená osiva starých plodin. Ve většině došlých případů jsou semena velmi pěkná, pečlivě vyčištěná i popsána. U řady zásilek jsou osiva přímo vzorná a je radost na ně pohlédět.

Na některých druzích rostlin se podepsalo letošní velké sucho, a tak jsou semínka menší. Letošní rok byl celkově nepříznivý zejména pro fazole. Ačkoliv jindy je tato rostlina bez problémů a plodí dobře, letošní úroda fazolí byla katastrofální, často se nesklidilo ani tolik, kolik se zaseto. Dobré výsledky byly naopak u rajčat, byť nedostatkem vláhy trpěla také. Teplé a suché počasí bylo dobrým předpokladem, aby rajčata rostla a plodila dlouho bez napadení plísni. Plody tak mohly přinést i pozdní odrůdy.

Semínka doprovázejí i pěstitelské zprávy. Někdy stručněji, jindy obsáhleji jsou popsány výsledky letošního roku, známé problémy se slimáky i to, jak působilo velké sucho a horko v létě. Některé zprávy jsou psané rukou, jiné na počítači a vzácné nejsou ani několikastránkové popisy, kterým věnovali jejich autoři jistě mnoho času.

Novinkou letošní sezóny jsou dotazníky k agrobiodiverzitní studii, která má zjistit jak působí síť Gengelu na rozmanitost kulturních plodin v České republice. S myšlenkou studie přišli vědci z České zemědělské univerzity v Praze a informace pro ni jsou sbírány pomocí dotazníků. Na adresu na Veselce se vrací papírové dotazníky spolu se semínky. Někdy s pěstitelskými zprávami, někdy bez nich. Asi to je proto, že dotazníky obsahují i kolonku pro popis, proč se ta která odrůda dařila či ne, tedy vše, co má obsahovat pěstitelská zpráva. Jde o zdvojení, které jsme si při přípravě dotazníku neuvědomili. Do studie se zapojili též někteří uchovatelé Gengelu, kteří rozesílali zájemcům dotazník v elektronické podobě. Ze zatím došlých vyplněných papírových dotazníků je zřejmé, že zapojení do pěstování a uchování starých odrůd z Gengelu jsou lidé širokého věkového rozpětí od 17 do 72 let. Asi nejobvyklejší je jejich pěstování na běžné zahradě a jejich pečovatelé v naprosté většině hospodaří na svých zahradách ekologicky či přírodě přátelským způsobem, tedy bez užití minerálních hnojiv a pesticidů.

Všem, kteří poslali namnožené staré odrůdy, pěstitelské poznámky i vyplněné dotazníky studie děkujeme a těšíme se na další zásilky.

Petr Dostálek